

ชนพื้นเมือง: มโนทัศน์และข้อถกเถียง¹

Indigenous People: Concept and Its Controversies²

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ²

---

1 ส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการวัฒนธรรมชนพื้นเมือง (มานิ) ของประเทศมาเลเซีย และประเทศไทย” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ปี 2560

2 ผศ.ดร.สิริพร สมบูรณ์บุรณะ อาจารย์สาขาอาณานิคมศึกษา สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

บทคัดย่อ

ชนพื้นเมือง: มโนทัศน์และข้อถกเถียง

ช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมาเรื่อง “ชนพื้นเมือง”(Indigenous People) ได้กลายเป็นประเด็นที่มีกล่าวถึงกันอย่างมากทั้งในแง่มโนทัศน์และปรากฏการณ์ เรายังจะเห็นได้จากการเกิดขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชนพื้นเมืองทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ แม้ว่ารัฐจะมีการยอมรับสิทธิในการดำรงอยู่ของชนพื้นเมืองมากขึ้น แต่ชนพื้นเมืองส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นคนชายขอบของสังคม ยิ่งไปกว่านั้น การใช้คำว่า “ชนพื้นเมือง” อันเกี่ยวข้องกับ “สิทธิ” มักเป็นการลดทอนการตระหนักเรื่องโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชนพื้นเมือง รวมถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอันมีเอกภาพ พร้อมกันนั้นก็ลดทอนการตระหนักถึงเงื่อนไขอันแตกต่างของการดำรงชีวิตของพวกเขาภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจสังคมที่ต่างออกไป ประเด็นนี้ได้เกิดการถกเถียงจากกลุ่มผู้กำหนดนโยบายด้านสิทธิชนเผ่าและนักมานุษยวิทยาสังคม ทฤษฎี นักปฏิบัติการด้านสิทธิและกลุ่มชนพื้นเมือง ทั้งนักมานุษยวิทยาสังคมและกลุ่มผู้สนับสนุนเรื่องสิทธิของชนพื้นเมืองต่างตั้งคำถามเรื่องสิทธิวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองด้วยมุมมองที่แตกต่างกัน บทความนี้จึงต้องการจะทบทวนถึงที่มา การปรับเปลี่ยน และข้อโต้แย้งของมโนทัศน์ของชนพื้นเมือง ซึ่งจะช่วยให้เราเข้าใจความเป็นตัวตนและการดำรงอยู่ของชนพื้นเมืองได้ชัดเจนขึ้นภายใต้รัฐชาติปัจจุบันที่ชนพื้นเมืองอาศัยอยู่นั้น

คำสำคัญ ชนพื้นเมือง คนท้องถิ่น สิทธิของชนพื้นเมือง การผลิตความรู้

ABSTRACT

Indigenous People: Concept and Its Controversies

Over the last two decades “Indigenous People” has become an issue that is discussed concerning concepts and phenomena. Indigenous people also can be seen from the movement of indigenous rights both nationally and internationally. Although the state has recognized the rights of the existence of indigenous people but most of the indigenous people are still marginalized by society. Moreover, the use of “indigenous people” or the “rights of the tribes” in relation to “rights” is taken for granted reducing the acknowledgment of the social structure and the relationships of those indigenous people that have their own unique traditional cultures and ways of life as well as the conditions of their existence under the economic and political structures of each nation-state. Having discussed in the circle of policymakers in cultural rights, and in academic circles of social anthropology. Both social anthropologists and advocates of indigenous rights questioning the rights of indigenous cultures have different points of view. This article, therefore, aims to review the origin, modifications, and argument of the concepts of indigenous people which will help us to better understand the existence of them under the current nation-state.

Keywords: Indigenous People, Native, the Rights of Indigenous Peoples, Knowledge Production

บทนำ

ในปัจจุบันมีกลุ่มคนที่ถูกจัดและจัดตนเองเป็นชนพื้นเมืองทั่วโลก ประมาณ 370 ล้านคน (World Bank, 2018) ส่วนใหญ่อยู่ในทวีปเอเชียมากที่สุด ชนพื้นเมืองจำนวนมากประสบปัญหา เรื่องทรัพยากรที่พวกเขาใช้เพื่อการดำรงชีพ โดยเฉพาะที่ดินทำกินที่ลดจำนวนลง ขณะเดียวกันการติดต่อกับผู้คนกลุ่มต่างๆ ก็เพิ่มมากขึ้น ทำให้อัตลักษณ์ของพวกเขาได้มีการปรับเปลี่ยนไปด้วย ซึ่งบางครั้งก็ยากที่จะชี้ชัดในอัตลักษณ์แห่งตัวตนของพวกเขา ดังนั้น ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาประเด็นเกี่ยวกับ “ชนพื้นเมือง” จึงได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่องทั้งจากนักทฤษฎี ผู้กำหนดนโยบาย นักปฏิบัติการด้านสิทธิ รวมถึงกลุ่มชนพื้นเมืองเอง ทำให้นำไปสู่การตั้งคำถามสำคัญสองมุมมอง คือ อะไรคือ “ความเป็นชนพื้นเมือง” (being indigenous) ซึ่งในแต่ละท้องถิ่น/ประเทศก็มีการให้นิยามที่ความแตกต่างกัน (Graham & Penny 2014; Niezen 2004) และอีกมุมมองหนึ่งการให้นิยามความเป็นสากลของมโนทัศน์เรื่องชนพื้นเมือง (a universal concept of indigenous people) (Venkateswar & Hughes 2014; Bowen 2000) เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ว่าชนพื้นเมืองเหล่านี้จะได้รับสิทธิของการเป็นพลเมืองของรัฐต่างๆ แต่ก็ดำรงสถานะของการเป็นพลเมืองผ่านกฎหมายหรือนโยบายพิเศษเฉพาะที่รัฐบาลในประเทศนั้นๆ บัญญัติขึ้นมา พวกเขาเหล่านี้จึงมีสถานะที่แตกต่างไปจากพลเมืองส่วนใหญ่ของรัฐนั้นๆ และชนพื้นเมืองอีกจำนวนมากเช่นกันที่ยังคงไม่ได้รับรองสิทธิการเป็นพลเมืองจากรัฐ

ดังนั้นเรื่อง “ชนพื้นเมือง” (Indigenous People) ได้กลายเป็นประเด็นที่มีกล่าวถึงกันอย่างมาก ทั้งในแง่มโนทัศน์และปรากฏการณ์ เราจะเห็นถึงขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชนพื้นเมืองทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ อีกทั้งยังมีการกล่าวถึงในแวดวงของผู้กำหนดนโยบายด้านสิทธิทางวัฒนธรรมและในแวดวงวิชาการทางมานุษยวิทยาสังคม อาจจะกล่าวได้ว่า แนวทางหนึ่งเป็นเรื่องของ “การ

ปฏิบัติ” อีกแนวทางหนึ่งเป็นเรื่องของ“ทฤษฎี” จึงเป็นที่น่าสังเกตเรื่องชนพื้นเมืองทั้งในเชิงทฤษฎีและปฏิบัตินี้เกิดในช่วงทศวรรษเดียวกัน และมีนัยยะของความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน

สำหรับบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการทางวัฒนธรรมชนพื้นเมือง (มานิ) ของประเทศมาเลเซียและประเทศไทย” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. 2560 ซึ่งผู้เขียนนำบทความด้วย “มนทัศน์คนพื้นเมืองและชนเผ่า” มาเรียบเรียง เพื่อกล่าวถึงมนทัศน์ชนพื้นเมืองจากมุมมองทางนโยบายด้านสิทธิวัฒนธรรมและทางทฤษฎีมานุษยวิทยาสังคม โดยผู้เขียนจะกล่าวถึงที่มา การปรับเปลี่ยน และข้อโต้แย้งที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับมนทัศน์และปรากฏการณ์ของชนพื้นเมือง ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่า การกล่าวถึงมนทัศน์ชนพื้นเมืองในทั้งสองด้านดังกล่าวนี้ จะช่วยให้เราเข้าใจทั้งมนทัศน์และสถานการณ์ของความเป็นตัวตนและการดำรงอยู่ของพวกชนพื้นเมืองได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ชนพื้นเมือง: มุมมองเชิงนโยบายสิทธิ

ใน ค.ศ. 1981 ได้มีการจัดตั้งคณะทำงานแห่งสหประชาชาติว่าด้วยเรื่องชนพื้นเมือง โดยมีภารกิจในการให้คำปรึกษากับรัฐบาลและชนพื้นเมืองของประเทศต่างๆ เพื่อกำหนดหลักการพื้นฐานในเรื่องความสัมพันธ์ของชนพื้นเมืองกับรัฐบาลของภูมิลำเนา หลักการสำคัญที่รัฐต้องคำนึงถึงคือเรื่องของสิทธิพื้นฐานของชนพื้นเมือง คณะทำงานดังกล่าวมีการประชุมครั้งแรกใน ค.ศ. 1982 และใช้เวลามากกว่า 10 ปีถึงจะมีการร่าง “คำประกาศว่าด้วยสิทธิของชนพื้นเมือง” (Declaration on the Rights of Indigenous Peoples) ขึ้นใน ค.ศ. 1993 โดยร่างดังกล่าวมีสาระสำคัญเกี่ยวกับ “สิทธิของชนพื้นเมืองในการเข้าถึงทรัพยากรที่ดิน” ได้กล่าวไว้ว่า พวกเขาสามารถเข้าถึงทรัพยากรที่ดินได้ แต่มิได้หมายความว่า การเรียกร้องที่ดินคืนจะเป็นไปได้ทุกกรณีสำหรับโครงการพัฒนาที่รัฐบาลในประเทศต่างๆ ได้ริเริ่มขึ้น มีการรับประกัน

สิทธิของชนพื้นเมืองในการยินยอมว่าจะให้มีหรือไม่ให้มีโครงการนั้นๆ ก่อนที่รัฐจะอนุมัติโครงการ แต่ในกรณีที่ทำเป็นมีโครงการพัฒนาเหล่านั้นจริงๆ ชนพื้นเมืองอาจถูกร้องให้เสียสละที่ดินพร้อมทั้งละทิ้งถิ่นฐานของตนเอง แต่ว่ารัฐบาลต้องจัดตั้งคณะทำงานๆ ที่ให้มีการจ่ายค่าชดเชยที่เป็นธรรม (Collective Rights to Natural Resources) (UN Declaration Rights of Indigenous People, 2007) จะเห็นว่า คำประกาศดังกล่าวถือว่าเป็นจุดสำคัญที่นำเอาประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างชนพื้นเมืองกับทรัพยากรที่ดินมาเป็นประเด็นสำคัญเป็นครั้งแรก และให้ความสำคัญกับสิทธิของชนพื้นเมืองอันเป็นส่วนหนึ่งที่รัฐต้องให้ความคุ้มครอง อย่างไรก็ตาม กว่าจะมาถึงจุดนี้เรื่องสิทธิของชนพื้นเมืองก็ใช้เวลาเดินทางอยู่หลายทศวรรษ

ก่อนที่จะมีการประกาศร่างดังกล่าวนั้น การประชุมสหประชาชาติว่าด้วย สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือที่รู้จักกันดีในนามการประชุม The Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร (Rio de Janeiro) ใน ค.ศ. 1992 ได้มีการรับรองสิทธิชนพื้นเมืองในแผนปฏิบัติการที่ 21 (Agenda 21) ของคำประกาศริโอว่าด้วย สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Rio Declaration of Environment and Development) และในหลักการข้อที่ 22 ของ Guideline of Indigenous Peoples Issue โดย United Nations Development Group ก็ได้มีการริเริ่มการให้การยอมรับในหลักการของการปกป้องสิทธิชนพื้นเมือง ที่เกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรและสิทธิในครอบครองและใช้ที่ดิน ดังนี้ (UNESCO, 1992)

“ชนพื้นเมือง และชุมชนของตน และชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ มีบทบาทสำคัญในการจัดการและพัฒนาสิ่งแวดล้อม เนื่องจากความรู้และธรรมเนียมปฏิบัติของตน รัฐควรรับรองและส่งเสริมการมีตัวตน วัฒนธรรม และผลประโยชน์ของชุมชน และช่วยให้ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างมีประสิทธิภาพ”

เราจะเห็นว่า ความสนใจของสหประชาชาติในเรื่องของชนพื้นเมืองนั้นผูกโยงกับ

เรื่องของทรัพยากรผ่านกรอบของผลกระทบต่อสถานะแวดล้อมอันเกิดจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาเป็นสำคัญ โดยเฉพาะสภาพของการทำลายพื้นที่ป่าซึ่งเป็นถิ่นที่อาศัยของชนพื้นเมืองในแถบแม่น้ำอะเมซอน ซึ่งเขตป่าได้ถูกรุกรานจากการขยายตัวของการพัฒนาการก่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นเขื่อนหรือถนน การก่อสร้างดังกล่าว ส่งผลต่อการดำรงชีพของชนเผ่าในเขตป่าอย่างสูง อย่างไรก็ตาม ก่อนที่ผลกระทบจะเกิดต่อพื้นที่ป่านั้น ความสนใจสำคัญเรื่องสิทธิของชนพื้นเมืองก่อนหน้านี้จึงเป็นเรื่อง “แรงงาน”

หากย้อนไปก่อนที่องค์กรสหประชาชาติจะให้ความสนใจเรื่องการใช้และครอบครองทรัพยากรที่ดินของชนพื้นเมืองนั้น เราจะพบ องค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) เป็นองค์กรแรกที่ได้ให้ความสนใจต่อปัญหาเรื่องชนพื้นเมือง โดยเริ่มตั้งแต่ทศวรรษที่ 1930 ทางองค์กรแรงงานฯ ได้กำหนดมาตรฐานนานาชาติชุดแรก เรื่องการปกป้องชนพื้นเมืองในเรื่องสิทธิค่าจ้างแรงงาน โดยองค์กรแรงงานฯ ได้ตระหนักถึงปัญหาของชนพื้นเมืองที่มักถูกจ้างงานอย่างไม่เป็นธรรม ซึ่งได้รับค่าจ้างแรงงานราคาถูกหรือเป็นแรงงานที่ไม่ได้รับค่าจ้างเลย ต่อมาใน ค.ศ. 1953 ด้วยความร่วมมือกับ UNESCO, UNICEF และ WHO ทางองค์กรแรงงานฯ ได้ริเริ่ม The Andean Indian Programme ขึ้นเพื่อช่วยเหลือแรงงานชาวเผ่าในอเมริกาใต้ ต่อมาใน ค.ศ. 1957 ได้มีอนุสัญญา The ILO Indigenous and Tribal Populations Conventions, 1957 (No. 107) โดยหวังที่จะให้เป็นมาตรฐานสำหรับชนพื้นเมืองต่างๆ ที่สามารถเข้าสู่ระบบการจ้างงานได้อย่างเสมอภาคกับประชากรของประเทศนั้นๆ แต่แผนการที่ว่านี้ ก็ถูกวิพากษ์ถึงเรื่องความชัดเจนในการกำหนดลักษณะของชนพื้นเมือง จนต้องมีการทบทวนและปรับปรุงใหม่ โดยมีภาคองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ เข้าร่วมในการแก้ไข

ต่อมาหลังจากได้มีการปรับปรุงแล้วมีการประกาศขึ้นใหม่เรียกว่า The ILO Indigenous and Tribal People Convention, 1989 (No.69) หรือที่รู้จักกันใน

นาม ILO-convention C169 โดยอนุสัญญาฉบับนี้เรียกร้องให้รัฐชาติได้ขยายความ จากเรื่องการค้าคุ้มครองการจ้างงานไปสู่การกำหนดความรับผิดชอบของรัฐในเรื่องสิทธิ ของชุมชนพื้นเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในดินแดนนั้นมาก่อนที่จะมีการเข้ามาของ คนตะวันตกจากทวีปยุโรป จึงมีการกำหนดให้รัฐบาลต้องสนับสนุนและคุ้มครองสิทธิ มนุษยชนของชุมชนท้องถิ่นและชนเผ่า ซึ่งมีสถานะโดยสภาพทางสังคม วัฒนธรรมและ เศรษฐกิจต่ำกว่ากลุ่มคนอื่นๆ ในชาติเดียวกัน พวกเขาถูกทำให้มีความแตกต่างจาก ชุมชนอื่น ๆ ของคนในชาติ รวมถึงถูกกักขังและควบคุมสถานะ ไม่ว่าจะทั้งหมดหรือบาง ส่วนด้วยทั้งจารีตประเพณีของตนเอง หรือโดยกฎหมายหรือกฎระเบียบพิเศษของกลุ่ม ผู้ปกครอง อีกทั้งกลุ่มชนในประเทศเอกราช ชนพื้นเมืองจะถูกจัดว่าเป็นคนท้องถิ่นอัน เนื่องมาจากการสืบเชื้อสายจากประชากรที่เคยอาศัยอยู่ในประเทศ หรือภูมิภาคนั้น ๆ ตั้งแต่ก่อนที่ดินแดนเหล่านั้นจะตกเป็นอาณานิคม เมื่อมีการกำหนดพรมแดนรัฐชาติ หลังจากเป็นประเทศเอกราชขึ้นมา ประเด็นสำคัญของประกาศฉบับนี้ คือ การยอมรับ ชนพื้นเมืองและสนับสนุนกฎหมายให้มีการรับรองการปฏิบัติตามจารีตประเพณี การ รับรองกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนในที่ดินและดินแดน รวมถึงการคุ้มครองสิทธิและการ ถูกรองที่ดินของชุมชนที่มีมาโดยจารีตประเพณี รวมทั้งสิทธิการใช้ การจัดการ และ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ดังนั้น อนุสัญญาฉบับนี้จึงถือเป็นอนุสัญญาฉบับแรกๆ ที่ยอมรับให้ชนพื้นเมือง และชนเผ่ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจระดับชาติ สิทธิในการมีกรรมสิทธิ์และครอบครอง ผืนดินดั้งเดิมของพวกเขา เป็นกลุ่มคนที่ยังคงรักษาระบบสถาบันทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมืองของตนเองไว้ ไม่ว่าจะทั้งหมดหรือบางส่วน อย่างไรก็ตาม แม้ว่า จะมีการปรับปรุงแต่ในเอกสารนี้ก็ไม่ได้ให้คำจำกัดความที่ชัดเจนของชนพื้นเมือง เพียงแต่กล่าวถึงมโนทัศน์กว้างๆ ของการเป็นชนพื้นเมืองไว้มากกว่า ทั้งนี้อนุสัญญา No.169 ให้เกณฑ์ของการนิยาม “ชนพื้นเมือง” (Indigenous Peoples) และ “ชน เผ่า” (Tribal People) ดังนี้ (ILO 2013, 2 cited in Errico, 2017, 11) “ชนพื้น

เมือง หมายถึง ผู้ที่สืบเชื้อสายจากประชากรที่อาศัยอยู่ในประเทศหรือภูมิภาคเชิงภูมิศาสตร์ในช่วงเวลาหลังอาณานิคมหรือการจัดตั้งรัฐชาติในปัจจุบัน พวกเขายังคงรักษาวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจและสถาบันการเมืองไว้ได้บางส่วนหรือทั้งหมดโดยไม่คำนึงถึงสถานะทางกฎหมาย” ส่วน “ชนเผ่า หมายถึง ความแตกต่างด้านสภาพสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจจากส่วนอื่นๆ ของชุมชนรัฐชาติ ขณะที่ยังคงสถานะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและกฎเกณฑ์ข้อบังคับแบบดั้งเดิมของตนเองไว้ได้”

อย่างไรก็ตามพบว่า แนวทางของการจัดทำอนุสัญญาฉบับนี้มีต้นเรื่องมาจากรายงานพิเศษเรื่อง “Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Populations” ของ ฮวน มาร์ตินเนซ โคโบ (Cobo, 1986) ที่ได้กล่าวถึงชนพื้นเมืองในสถานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของประชากรในกรอบของความเป็นรัฐชาติ

“ชุมชนชนพื้นเมือง ประชาชนและรัฐชาติทั้งปวงนี้มีความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์กับสังคมก่อนการถูกบุกรุกและยุคก่อนอาณานิคม ที่พัฒนาขึ้นในดินแดนของพวกเขาเอง บนความแตกต่างของตนเองจากภาคส่วนอื่นๆ ของสังคมที่มีอยู่ในดินแดนเหล่านี้หรือเป็นส่วนหนึ่งของพวกเขา ในสังคมปัจจุบันที่ปราศจากการครอบงำพวกเขาได้ก่อตัวขึ้นและมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์พัฒนาและส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไปในอนาคต บนดินแดนของบรรพบุรุษและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของพวกเขาอันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ต่อไปของพวกเขาในฐานะประชาชนที่มีระเบียบแบบแผนทางวัฒนธรรม สถาบันสังคมและระบบกฎหมายของตนเอง”

โคโบยังได้กล่าวถึงหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดความเป็นชนพื้นเมืองและการระบุความต่อเนื่องของอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ดังนี้ “ความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์อาจประกอบด้วยการต่อเนื่องเป็นระยะเวลาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้อาจมีปัจจัยเพียงหนึ่งเดียวหรือมากกว่าก็ได้ อาทิ (1) การยึดครองดินแดนบรรพบุรุษหรือ

อย่างน้อยก็ส่วนหนึ่งของพวกเขา (2) บรรพบุรุษร่วมกับผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมของดินแดนเหล่านี้ (3) วัฒนธรรมโดยทั่วไปหรือในลักษณะเฉพาะ (4) ภาษา (5) มีถิ่นที่อยู่ในบางส่วนของประเทศหรือในบางภูมิภาคของโลก (6) ปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง” นอกจากนี้ การระบุตนเองว่าเป็นชนพื้นเมืองนั้นถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในคำจำกัดความการทำงานของเขาที่ว่า “พื้นฐานของแต่ละบุคคลชนพื้นเมืองมีความเป็นสมาชิกของชนพื้นเมืองเหล่านี้ผ่านการระบุตนเองเป็นชนพื้นเมือง (สำนึกของความเป็นกลุ่ม) ซึ่งถูกทำให้เกิดความตระหนักและได้รับการยอมรับโดยกลุ่มในฐานะเป็นหนึ่งในสมาชิก (ได้รับการยอมรับจากกลุ่ม) สิ่งนี้จะรักษาสีผิวและอำนาจอธิปไตยของชุมชนเหล่านี้ไว้ในการตัดสินใจว่าใครเป็นเจ้าของโดยปราศจากการแทรกแซงจากภายนอก (Berger, 2019)

จะเห็นว่า เอกสารของโคโบแตกต่างไปจากของ ILO-convention C169 เพราะได้ให้ความสำคัญกับนิยาม ทั้งในคำจำกัดความในระดับกลุ่มและปัจเจกชนของการบ่งบอกตัวเอง โดยเขาเห็นว่า ในระดับบุคคล คนๆ นั้นต้องนิยามอัตลักษณ์เขาหรือเธอในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนพื้นเมืองนั้นๆ ได้ด้วยเช่นกัน ในขณะที่ในระดับกลุ่มชนพื้นเมืองกลุ่มนั้นๆ ก็ต้องให้การยอมรับบุคคลนั้นๆ ว่า เป็นสมาชิกของตนเองด้วย ซึ่งประเด็นหลังนี้ถือว่า กลุ่มชนเผ่าก็มีอำนาจอันชอบธรรมที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับด้วยเช่นกัน ประเด็นสำคัญในความเห็นของโคโบ ก็คือ การที่พวกเขาต้องมีความสำนึกที่จะบ่งบอกตัวเองด้วยว่ามีอัตลักษณ์เช่นไร (Cobo 1986) ซึ่งความเห็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ด้านหนึ่งการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ชนพื้นเมืองมีมากขึ้นจนยากที่จะจัดว่า “แต่ละเผ่า” จะแสดงอัตลักษณ์ชัดเจนและแตกต่างกันอย่างไร ทั้งในแง่ความสัมพันธ์ของการสืบสายสายเลือดและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในมิติอื่นๆ ในอีกประเด็นหนึ่งก็คือข้อตระหนักของโคโบได้แสดงให้เห็นว่า การยอมรับเอาสารัตถะของอัตลักษณ์ของชนพื้นเมือง จะมีผลผูกโยงไปกับสิทธิในการครอบครองทรัพยากรซึ่งแต่ละเผ่าก็มักจะเป็นประเพณีสืบทอดกันมา ดังนั้น หากไม่อาจพิสูจน์ได้ว่า “เขา” หรือ “เธอ” เป็นชนเผ่าใด การที่จะอ้างสิทธิในเรื่องที่ดินก็ถือว่า “เป็นไปได้ไม่ได้”

ดังนั้น แม้ว่าโดยร่วมอนุสัญญาดังกล่าวจะตระหนักถึงการมีอยู่ของชนพื้นเมือง แต่ด้วยประเด็นเข้มงวดในการระบุอัตลักษณ์เพื่ออ้างสิทธิในเรื่อง “ที่ดิน” ที่ชนพื้นเมืองกำลังเผชิญไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ทำให้พวกเขายังคงเป็นพวกปราศจากอำนาจเช่นเดิม และในรายงานดังกล่าวยังได้กล่าวไว้ว่า หากเป็นข้อขัดแย้งในเรื่องของการใช้ที่ดินก็ยังคงให้อำนาจของรัฐในการตัดสินใจเป็นสำคัญ เราจะเห็นว่าในปลายทศวรรษที่ 80 ถึงกลางทศวรรษที่ 90 ความขัดแย้งระหว่างชนพื้นเมืองกับรัฐในเรื่องที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง เกิดการประท้วงและการลุกฮือขึ้นจับอาวุธของกลุ่มชนเผ่าและชาวนาในหลายประเทศในอเมริกากลางและอเมริกาใต้ เช่นในประเทศบราซิล เอลซาวัลดอร์ และเม็กซิโก เป็นต้น (Wiessner 2011, 121)

จุดเปลี่ยนที่สำคัญในเรื่องของสิทธิของชนพื้นเมืองในต้นของยุคที่ 90 คือ “วันสิทธิมนุษยชน” ใน ค.ศ. 1992 เอกสารของเลขาธิการสหประชาชาติในขณะนั้นนาย บุงรูส บุงรูส-ซอลี ได้ใช้คำว่า “Indigenous People as Nomads or Hunting People” บุงรูส-ซอลียังเห็นว่า ไม่ใช่แค่เรื่องที่ดินหรือถิ่นล่าสัตว์เท่านั้น แต่ยังรวมเรื่องวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ที่จัดว่าเป็นพื้นฐานชีวิตด้วยเช่นกัน ในปีเดียวกันนี้เอง สหประชาชาติยังได้กำหนดให้เป็นปี “The World’s Indigenous People” (Boutros Boutros-Ghali 1992-1996) และได้กำหนดทศวรรษของชนพื้นเมืองตั้งแต่ ค.ศ. 1995-2004 หลังจากหมดทศวรรษของชนพื้นเมืองโลกแล้ว ต่อมาใน ค.ศ. 2007 ได้มีประกาศ กฎบัตรปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของชนพื้นเมือง (The United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples : UNDRIP) ที่ใช้เวลาปรับปรุงเกือบสองทศวรรษจากประกาศครั้งแรก องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความสนใจในเรื่องชนพื้นเมือง

“ชนพื้นเมืองมีความเสมอภาคเท่ากับคนอื่นๆ ทั้งปวงในขณะที่รับรู้ถึงสิทธิของผู้อื่นทั้งปวงว่า มีความแตกต่างกัน พิจารณาว่าพวกตนก็แตกต่าง

และพึงรับความเคารพเช่นกัน” อีกทั้งยังคงยืนยันซ้ำว่า “ชนพื้นเมืองควรปราศจากการเลือกปฏิบัติใดๆ ในการใช้สิทธิของพวกเขาด้วยความเป็นห่วงว่า ชนพื้นเมืองได้รับความทุกข์ทรมานจากความอยุติธรรมในประวัติศาสตร์อันเป็นผลสืบเนื่องจากการตกเป็นอาณานิคมและการสูญเสียการเป็นเจ้าของที่ดิน เขตแดนและทรัพยากรของพวกเขา ดังนั้น จึงเป็นการก้ำกึ่งมิให้พวกเขาได้ใช้สิทธิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาให้เป็นไปตามความต้องการและความสนใจของตนเอง” และให้ความตระหนักถึงความจำเป็นเร่งด่วนที่จะให้เกิดความเคารพและส่งเสริมสิทธิอันติดตัวมาแต่กำเนิดของชนพื้นเมือง ซึ่งได้มาจากโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม และจากวัฒนธรรม ประเพณีทางจิตวิญญาณ ประวัติศาสตร์และปรัชญาแห่งตน โดยเฉพาะสิทธิเหนือที่ดิน เขตแดนและทรัพยากรของตน รวมถึงความตระหนักถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการให้ความเคารพและส่งเสริมสิทธิของชนพื้นเมืองที่ได้รับการยืนยันในสนธิสัญญา ความตกลงและการจัดเตรียมการอื่นๆ ที่กระทำร่วมกับรัฐ” (UN Declaration Rights of Indigenous People, 2007)

ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้เขียนเห็นว่า ควรหยิบยกมากล่าวถึง ก็คือในกฎบัตรฉบับนี้ได้ให้ความสำคัญมากขึ้นในเรื่อง การกำหนดตนเอง และการให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องอิสรภาพของการกำหนดตนเอง (Self-determination) ซึ่งการกำหนดตนเองหมายถึง พวกเขาได้รับอนุญาตให้ดำรงชีวิตตามความประสงค์และสามารถมีชีวิตได้อย่างไม่ถูกรบกวน หากแต่ไม่ได้หมายถึงการให้สิทธิในการก่อตั้งรัฐอิสระหรือการปกครองตนเองแต่อย่างใด (UN Declaration Rights of Indigenous People, 2007)

มาตรา 3

ชนพื้นเมืองมีสิทธิที่จะกำหนดความมุ่งหมายเจตนาหรือการตัดสินใจด้วยตนเอง ดังนั้นด้วยสิทธินี้ชนพื้นเมืองจึงมีสิทธิเสรีภาพที่จะกำหนดฐานะทางการเมือง และแสวงหาการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

มาตรา 4

ชนพื้นเมืองมีสิทธิจะกำหนดความมุ่งหมายเจตนาของตนหรือการตัดสินใจด้วยตนเอง ดังนั้นด้วยสิทธินี้ชนพื้นเมืองจึงมีสิทธิในการปกครองตนเองในเรื่องกิจการภายในท้องถิ่นของตนเอง และการแสวงหาวิธีการทางการเงินเพื่อดำเนินกิจการต่างๆ ในพื้นที่ชุมชนของตน

ดังนั้น กฎบัตรปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของชนพื้นเมือง ค.ศ. 2007 จึงเปรียบเสมือนการสร้างหลักความเชื่อมั่นว่า ชนพื้นเมืองนั้นสามารถควบคุมการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อตัวเอง ที่ดิน อาณาเขตและทรัพยากรของตนได้ กอปรกับการที่พวกเขาสามารถดำรงรักษาและเสริมความเข้มแข็งให้แก่สถาบันวัฒนธรรมและประเพณีของตน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาของพวกเขาให้เป็นไปตามความมุ่งหวังและความต้องการของตนเองว่า ได้มีการยืนยันถึงประวัติศาสตร์ของพวกเขา ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ และการเชื่อมโยงรวมกันเป็นดินแดนเดียวกัน ชนพื้นเมืองเหล่านี้มีวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สถาบันสังคมและการเมืองเป็นศูนย์กลางชุมชนของพวกเขา อันมีรากฐานมาจากประวัติศาสตร์และเขตแดนร่วมกัน รวมถึงการทำมาหากินก็ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ

แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า หลังจากอนุสัญญาแรงงานระหว่างประเทศที่กล่าวถึงสิทธิของการจ้างงาน และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิชนพื้นเมืองที่เกิดขึ้นมาในช่วงทศวรรษที่ 1980 ประเด็นในเรื่องสิทธิในที่ดินทำกินและการดำรงชีวิต ต่อเนื่องทศวรรษที่

1990 ได้ก่อให้เกิดกระแสเรื่องวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ที่กลายเป็นกระแสนานาชาติ จะเห็นว่าการตระหนักในเรื่องสิทธิชนพื้นเมืองในประเทศต่างๆ ทั้งจากรัฐบาลองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรด้านสิทธิ รวมถึงสื่อมวลชนมีมากขึ้น เรายังจะเห็นถึงมีการยอมรับให้ชนพื้นเมืองและชนเผ่ามีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจระดับชาติ สิทธิในการมีกรรมสิทธิ์และครอบครองพื้นที่ที่เคยเป็นเจ้าของตามประเพณีที่เคยครอบครอง จึงเป็นข้อถกเถียงในเรื่องมโนทัศน์ชนพื้นเมือง การยอมรับชนพื้นเมืองและสนับสนุนกฎหมายให้มีการรับรองการปฏิบัติตามจารีตประเพณี การรับรองกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนในที่ดินและดินแดน ทำให้การคุ้มครองสิทธิและการถือครองที่ดินของชุมชนที่มีมาโดยจารีตประเพณี และสิทธิการใช้ จัดการ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Balée, 2012; Castillo, 2010; Graham, 2014)

ชนพื้นเมืองกับทฤษฎีมานุษยวิทยา

อย่างไรก็ตาม หลังจากเกิดมโนทัศน์ที่ว่าด้วยสิทธิชนพื้นเมือง ในต้นยุคที่ 90 นี้เองก็มีข้อโต้แย้งจากนักมานุษยวิทยาที่เห็นว่า การกล่าวถึง “ชนพื้นเมือง” ไม่ต่างอะไรกับการที่นักมานุษยวิทยาอาณานิคมได้กล่าวถึงชนเผ่า (Tribal people) หรือชนท้องถิ่น (Native) ในกลางศตวรรษที่ 19 โดยงานยุคดังกล่าวมองว่า โครงสร้างสังคมของชนเผ่านั้นไม่มีความซับซ้อน มีการถือครองที่ดินร่วมกัน นับถือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้ว่าในปัจจุบันสังคมของชนพื้นเมืองหรือคนที่อยู่ในพื้นที่ป่าได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก แต่ข้อโต้แย้งที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงเป็นการให้พิจารณาถึงข้อผิดพลาดในการผลิตความรู้ของงานนักมานุษยวิทยาอาณานิคม โดยในส่วนแรกผู้เขียนจะกล่าวถึงการผลิตความรู้ของนักมานุษยวิทยาอาณานิคมอย่างสั้นๆ ก่อนที่จะกล่าวถึงข้อโต้แย้งของนักมานุษยวิทยาปัจจุบันที่มีต่อมโนทัศน์ชนพื้นเมือง

ความสนใจศึกษามานุษยวิทยาไม่ได้เริ่มจากนิยามชนพื้นเมือง หากแต่เริ่มจากคำว่า ชนเผ่า (Tribal People) เกิดขึ้นในยุคล่าอาณานิคมช่วงกลางศตวรรษที่ 19 เป็น

ช่วงที่ชาวตะวันตกได้เข้ามาครอบครองและตั้งถิ่นฐานในดินแดนอื่นๆ ที่พวกเขาเข้าปกครอง ทำให้ความสนใจในการศึกษาสังคมที่อยู่ภายใต้การปกครองไม่ได้เกิดจากความต้องการแสวงหาความรู้อย่างเสมอภาค หากแต่เป็นการศึกษาเพื่อสนองตอบการผลิตความรู้ในโลกตะวันตกโดยเฉพาะในยุโรปที่เห็นว่า สังคมตนเองเจริญก้าวหน้าและมีความซับซ้อนกว่า (Asad, 1973, 101-111) ส่วนทวีปแอฟริกาเสมือนเป็นสนามวิจัยใหญ่ของการศึกษาในช่วงนั้น และ “สังคมบุพกาล” (Primitive Society) คือ ข้อค้นพบของผู้บุกเบิกวิชาการทางด้านมานุษยวิทยาคนสำคัญของอังกฤษ อย่างเช่น เอ็ดเวิร์ด บี เทย์เลอร์ (Edward B. Tylor) ซึ่งได้เขียนหนังสือ Primitive Culture (1871) และ Anthropology (1881) ไทเลอร์จัดว่า เป็นผู้เสนอแนวคิดวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม (Cultural Evolutionism) และเห็นว่าในสังคมบุพกาล ผู้คนยังเชื่อในลัทธิบูชาสัตว์ (Animism) มีความเคารพ/ยำเกรงต่อสภาวะธรรมชาติ อีกทั้งเป็นกลุ่มคนป่า (Savage) มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ดังนั้นทฤษฎีวิวัฒนาการวัฒนธรรมถือว่าชนเผ่าในสังคมบุพกาลเป็นต้นกำเนิดของวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ที่พัฒนาสูงขึ้นไปสู่สังคมศิวิไลซ์ (อ้างใน Kuper, 2005)

คูเปอร์ (Kuper, 1988, 5-6) เห็นว่า งานศึกษามานุษยวิทยาสายวิวัฒนาการรุ่นบุกเบิกนั้น นอกจากเป็นการศึกษาสังคมชนเผ่าต่างๆ ในทวีปแอฟริกาและอเมริกาแล้ว แต่ก็ได้เป็นกระจกส่องสังคมในอดีตย้อนไปอีกหลายพันปีโดยของนักมานุษยวิทยา หากแต่การศึกษาของนักมานุษยวิทยารุ่นบุกเบิกส่วนใหญ่เป็นชาวตะวันตกที่มีการยืนยันและตอกย้ำถึงขั้นตอนความเจริญของสังคมตะวันตกและความล้าหลังของสังคมที่ไม่ใช่สังคมตะวันตก ความสนใจดังกล่าวเกิดขึ้นมาพร้อมกับแนวคิดวิวัฒนาการของมนุษย์ทางด้านชีววิทยาของชาร์ล ดาร์วิน ที่กลายเป็นรากฐานสำคัญของความคิดด้านวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ คูเปอร์เห็นว่า การกล่าวถึง ความรู้เรื่องสังคมบุพกาลของนักมานุษยวิทยาจากตะวันตกอาจไม่ใช่การสร้างขึ้นจากการแสวงหา/ค้นหาของยุคล่าอาณานิคมเท่านั้น เพราะมีความรู้ในอีกหลายชุดในยุคหลังอาณานิคมที่ตอกย้ำต่อ

การอธิบายถึงกลุ่มคนกลุ่มนี้อยู่ด้วย

จากที่กล่าวไว้ มโนทัศน์ชนพื้นเมืองได้ถูกใช้ในดินแดนที่เคยอยู่ในอาณานิคม ตะวันตกมาก่อน แม้ว่ากลุ่มคนที่ยังหาของป่าและล่าสัตว์ไม่ควรจะมีอยู่อีกแล้วในปัจจุบัน แต่เราก็พบว่า ชนเผ่ายังคงอยู่อาศัยในท้องถิ่นของรัฐต่างๆ ทั่วโลก การถูกนิยามใหม่ว่าเป็น “ชนพื้นเมือง” ไม่ได้เป็นการแบ่งชั้นตอนวิวัฒนาการวัฒนธรรม หากแต่เป็นการแบ่ง “ผู้ที่อยู่ก่อน” กับ “ผู้ที่ก่อตั้งรัฐชาติ” ซึ่งเป็นการตอกย้ำการคงอำนาจความรู้ของการอธิบายไม่ต่างกับงานมานุษยวิทยาอาณานิคม แต่เป็นการผลิตความรู้ขององค์ระหว่างประเทศและรัฐบาลต่างๆ โดยไม่เอารัฐผู้ปกครองอาณานิคมเป็นตัวตั้งเหมือนเช่นเดิม

อังเดร เบอเทิลล์ (Andre Beteille) นักมานุษยวิทยาอินเดียที่ศึกษาสังคมอินเดีย (หรือที่เรียกกันว่า Native Anthropologist) ได้ตั้งข้อสังเกตของการกลับมาให้ความสำคัญกับ “ชนพื้นเมือง” ไว้ในงาน The Idea of Indigenous People (1998) โดยเขาเห็นว่าการใช้คำว่า “Indigenous” เป็นการใช้ที่แทน Tribal People สังคมบุพกาล (Primitive Society) โดย “ชนพื้นเมือง” ดูจะเป็นการแทนคำดังกล่าวด้วยความหมายที่อิงกับ “พื้นที่” (อันหมายถึงท้องถิ่น) ไม่ใช่เป็นคำที่บ่งบอกถึงขั้นตอนของวิวัฒนาการสังคมเช่นชนเผ่าในสังคมบุพกาล อย่างไรก็ตาม เบอเทิลล์ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าการใช้คำว่าชนพื้นเมืองได้ถูกใช้เรียกกลุ่มชนเผ่าในทวีปต่างๆ ทั่วโลก ยกเว้นทวีปยุโรปที่เดียวที่ไม่มีการใช้คำนี้ แม้ว่าในยุโรปจะมีคนท้องถิ่นที่เคยอยู่มาก่อนรัฐชาติจะถือกำเนิดขึ้น และหลายประเทศในแถบสแกนดิเนเวียก็ยังมีกลุ่มคนที่นับได้ว่าเป็นคนพื้นเมืองในทวีปยุโรปได้ก็ตาม ดังนั้น การใช้คำว่าชนพื้นเมืองแม้จะอิงพื้นที่ แต่ก็ยังเป็นพื้นที่ที่ไม่ใช่ตะวันตก ซึ่งคำดังกล่าวมีนัยที่ยังซ่อนอำนาจทางความคิดมานุษยวิทยาแบบอาณานิคมไว้ (ในสังคมบุพกาล) เพราะข้อยกเว้นยุโรปแสดงถึงความเป็นอารยะที่ไม่จำเป็นต้องอ้างกลุ่มคนเผ่าหรือชนพื้นเมืองแต่อย่างใด ดังนั้น มโนทัศน์คำว่า “ชน

พื้นเมือง” จึงเป็นมโนทัศน์ที่ถูกประดิษฐ์เพื่อใช้กับชนในภูมิภาคที่เคยถูกปกครองโดยคนยุโรปมาก่อน (Beteille, 1998)

ในขณะที่อินเดียซึ่งเป็นสนามของการศึกษาของบอเทลล์นั้นใช้คำว่า “ประชากรชนเผ่า” (Tribal Population) เพราะมรดกส่วนหนึ่งมาจากงานศึกษามานุษยวิทยาสายวิวัฒนาการเป็นผลผลิตความรู้มาตั้งแต่ยุคอาณานิคมอังกฤษ (Cohn, B., 1996) ผนวกกับกระแสชาตินิยมอินเดียในยุคของการต่อสู้เพื่อเอกราชและหลังได้รับเอกราชแล้วที่รัฐธรรมอินเดียให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันของประชากรทุกกลุ่มศาสนาทุกวรรณะ และทุกชาติพันธุ์ ดังนั้น ในอินเดียจึงมีการใช้คำว่า “ประชากรชนเผ่า” (Tribal Population) ในการกล่าวถึงสถานะของพวกเขา อย่างไรก็ตาม การกล่าวถึงประเด็นดังกล่าวนี้มียนัยของการจัดจำแนกสวัสดิการที่ทางรัฐให้กับกลุ่มชนเผ่า และกลุ่มคนที่มีสถานะอื่นๆ ภายใต้อาณัติของความเป็นพลเมืองอินเดียและรัฐธรรมนูญของอินเดียปัจจุบัน (Betellie, 1993)

การพิจารณาเรื่องสิทธิต่างๆ ของกลุ่มชนพื้นเมืองโดยเฉพาะเรื่องที่ดินทำกิน และทรัพยากรป่าไม้ตามข้อเสนอและประกาศต่างๆ ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้วในส่วนแรกของบทความ ประเด็นนี้บอเทลล์เห็นว่า ข้อค้นพบการศึกษาของนักมานุษยวิทยา ยุคอาณานิคม ที่กล่าวถึงกลุ่มชนเผ่าเหล่านี้ไม่มีการกำหนดเขตแดน หรือยึดถือเรื่องกรรมสิทธิ์ในการครอบครองทรัพยากรธรรมชาติใดๆ ที่ถือว่าเป็นสมบัติส่วนบุคคลหรือส่วนร่วมนั้น แต่ให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของส่วนรวม ไม่มีใครเป็นเจ้าของ และไม่มีใครถือกรรมสิทธิ์ใดๆ ทั้งสิ้น ดังนั้น ในปัจจุบันการกล่าวผูกโยงเรื่องของชนพื้นเมืองกับการเรียกร้องเรื่องสิทธิในที่ดิน จึงไม่ได้มีการกำหนดเขตพื้นที่ทำกินให้พวกเขา (ไม่ว่าด้วยวิธีใด) เพราะจะเป็นการผิดธรรมเนียมปฏิบัติที่ยึดถือครองพื้นที่ของพวกเขา อีกประเด็นหนึ่งที่บอเทลล์โต้แย้งก็คือความพยายามกำหนดลักษณะที่ชี้ชัดอัตลักษณ์ของกลุ่มชนพื้นเมืองตามแนวทางของคำประกาศ

ของสหประชาชาติ ยิ่งเป็นเรื่องที่สร้างความสับสนมากกว่าที่จะสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ของพวกเขาได้ บอเทลล์ ยกตัวอย่างว่า ถ้าหากในประเทศอินเดียมีการใช้ความเชื่อเป็นตัวบ่งบอกถึงสถานะความเป็น “ชนพื้นเมือง” แล้ว การมองว่า “ชนพื้นเมือง” คือกลุ่มคนที่มีความเชื่อในเรื่องธรรมชาติมากกว่าเป็นกลุ่มชนผู้ที่นับถือศาสนา เพราะจากการศึกษาของนักมานุษยวิทยาท้องถิ่นพบว่า ศาสนาฮินดูมีอิทธิพลต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชนดั้งเดิมในอินเดียมาหลายศตวรรษ รวมทั้งศาสนาฮินดูกับความเชื่อเรื่องธรรมชาติของชนพื้นเมืองต่างก็เชื่อในเรื่องแผ่นดินกับถิ่นฐานกำเนิดเหมือนกัน ดังนั้น บอเทลล์ได้ทำทนายโมนทัศน์ชนพื้นเมืองของสหประชาชาติว่า ถ้ายึดเอาตามนี้คนที่นับถือศาสนาฮินดูในอินเดียทั้งหมดก็ควรจะถูกจัดเป็นชนพื้นเมืองได้ด้วยเช่นกัน (Betellie, 1993, 190)

นอกจากบอเทลล์แล้ว อัดัม คูเปอร์ (Adam Kuper) นักมานุษยวิทยาคนสำคัญชาวอังกฤษก็ได้โต้แย้งกับแนวคิดเรื่องชนพื้นเมืองเช่นกัน ในบทความ “The Return of the native” (2003) อันมีชื่อเสียงของเขา โดยในบทความนี้คูเปอร์เห็นว่าการใช้คำว่า “Indigenous People” มีส่วนคล้ายกับการใช้คำว่า “Native” ในงานศึกษาทางมานุษยวิทยาปลายศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นศตวรรษที่ 20 (Ibid, pp. 389-390) สิ่งที่คูเปอร์ได้กล่าวไว้ในบทความนี้ของเขาคือ เราควรกลับไปเรียนรู้ข้อผิดพลาดของการศึกษามานุษยวิทยาอาณานิคม เขาเห็นว่าคำว่า “ชนพื้นเมือง” (Indigenous People) นั้นเป็นประเด็นที่ได้รับการถกเถียงกันอย่างมากในกลุ่มของนักกิจกรรม ผู้กำหนดนโยบาย มากกว่าในงานมานุษยวิทยาสังคม เขาเห็นว่าที่มาของคำนี้มาจากงาน Convention No.169 ของ ILO ซึ่งถือว่าเป็นเอกสารสำคัญอันเป็นฐานที่รัฐบาลต่างๆ นำเอาของแนวคิดนี้ไปใช้ในเชิงนโยบาย ขณะเดียวกันขบวนการภาคประชาชนและขบวนการชนพื้นเมืองก็ใช้คำๆ นี้เพื่อการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชนเผ่า และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศ คูเปอร์เห็นว่า ส่วนใหญ่การใช้คำว่า “ชนพื้นเมือง” เกิดขึ้นและถูกใช้อย่างไม่มีข้อสงสัยในประเทศที่เคยอยู่ภายใต้ยุคอาณานิคมมาก่อน แต่

ในแคนาดา และอเมริกา ซึ่งมีขบวนการเคลื่อนไหวของสิทธิชนพื้นเมือง ที่ทำกินและ
อัตลักษณ์ ซึ่งเริ่มในปลายทศวรรษที่ 80 เช่นเดียว แต่กลุ่มนักเคลื่อนไหวชนพื้นเมือง
เหล่านี้จะใช้คำว่า “Native” (หรือใช้คำว่า Native American) หรือที่แปลเป็นไทย
ว่า “คนท้องถิ่น” มากกว่า ซึ่งแฝงนัยยะความต้องการอธิบายถึง ความเป็นตัวตนที่อิง
กับบริบทท้องถิ่น ในคำว่า “Indigenous” เป็นนิยามที่มาจากในระดับนานาชาติ และ
จะเป็นคำที่ใช้กันค้ำค้ำในกลุ่มกำหนดนโยบายจากภาครัฐ องค์กรนานาชาติและนัก
เคลื่อนไหวด้านสิทธิมากกว่าการใช้คำว่า “Native”

คูเปอร์ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจว่า ในเอกสารหรืองานเขียนของกลุ่มรณรงค์
สิทธิชนเผ่าเหล่านี้ให้ความหมายของ “Indigenous”, “Primitive”, “Tribal”,
“Hunting”, or “Nomad” โดยมีได้คำนึงถึงความหมายที่แตกต่างทางมานุษยวิทยา
(Kuper, 2003, 389-390) เขาเห็นว่าคำว่า “ชนพื้นเมือง” (Indigenous) ควรเป็นการ
ทำให้เห็นความแตกต่างของกลุ่มชนเผ่า ที่เกิดจากกลุ่มของตนเองกับปฏิสัมพันธ์กับ
สังคมภายนอกตามเงื่อนไขทางสังคมและประวัติศาสตร์ ไม่ใช่เป็นการทำให้กลายเป็น
ความเหมือนกัน (Normalization) ดังนั้น คำว่า “ชนพื้นเมือง” ซึ่งเป็นมนต์ที่ก่อให้เกิด
ปัญหา และยิ่งหากมองที่สิทธิการเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิทางวัฒนธรรมแล้ว
คูเปอร์เห็นว่าเรามีอาจสร้างมาตรฐานเดียวกันให้กับทุกๆ ชนเผ่าได้

เช่นเดียวกับ คูเปอร์และบอเทลล์ เห็นว่า การใช้มนต์ชนพื้นเมือง ยังคง
เป็นกรอบความคิดแบบตะวันตก แต่เป็นเพียงการผลิตความรู้ใหม่ เราจะเห็นว่า การ
ใช้คำว่า Indigenous People นั้น บอเทลล์ตั้งข้อสังเกตสำคัญของการใช้ประเด็นการ
ตั้งถิ่นฐานที่มีมาก่อนรัฐชาติ จึงไม่อาจเป็นมาตรฐานของการจัดกลุ่มว่าใครคือ “ชน
พื้นเมือง” ด้วยเหตุที่ว่า การเกิดขึ้นของรัฐชาติจริงๆ ในสังคมที่ไม่ใช่โลกตะวันตกนั้น
เพิ่งมาเกิดหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นส่วนใหญ่ การเกิดของรัฐชาติมีนโยบายการ
สร้างอัตลักษณ์ (National Identity) ที่ต่างกัน ขณะเดียวหลังปลดปล่อยอาณานิคม

และเกิดรัฐชาติใหม่ๆ ชนพื้นเมืองยังคงได้รับการถูกเลือกปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งทำให้เป็นชายขอบ (Marginalization) และการถูกกลืนกลาย (Assimilation) ภายใต้นโยบายการสร้างชาติ ดังนั้น ไม่ว่าจะจัดว่าเป็น ชนพื้นเมือง หรือกลุ่มชาติพันธุ์ คนเหล่านี้ก็มีสถานะของการยอมรับที่ต่างกันออกไป ตั้งแต่ก่อนและหลังยุคอาณานิคม รวมถึงภายใต้รัฐชาติที่ถือกำเนิดขึ้นมาในทศวรรษที่ต่างกันของแต่ละรัฐชาติ หากมองในสถานะของความเป็นพลเมืองแล้ว องค์ประกอบของรัฐธรรมนูญที่กำหนดสิทธิพื้นฐานของพลเมืองด้วยเงื่อนไขที่ต่างกัน มักจะมีทั้งเรื่องศาสนา เชื้อชาติ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

สิ่งหนึ่งที่ทั้งบอเทลล์และคูเปอร์ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า นโยบายการบูรณาการของรัฐใหม่ยุคหลังปลดปล่อยอาณานิคม ที่มีความเด่นชัดกว่ายุคอาณานิคม โดยเฉพาะพยายามกลืนกลายความเป็นชาติพันธุ์หรือชนพื้นเมืองต่างๆ เข้าสู่อัตลักษณ์ชาติ (National Identity) และกลายเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปในรัฐต่าง ๆ ที่เกิดจากการปลดปล่อยจากเจ้าอาณานิคม อีกประการหนึ่งที่บอเทลล์ต้องการจะชี้ให้เห็น คือ การเกิดรัฐชาติใหม่และการสร้างพรมแดนใหม่ ทำให้กลุ่มคนแม้จะเป็นกลุ่มเดียวกัน หรือมีสายสัมพันธ์กันถูกแบ่งแยก หรือต้องอพยพข้ามพรมแดนไป ดังนั้น หากไม่ยึดกับเรื่องรัฐชาติและการตั้งถิ่นฐานแล้ว (ซึ่งข้อเท็จจริงแล้ว ก็เกิดมาภายใต้กรอบคิดของการมีรัฐชาติดำรงอยู่) เราก็มองเห็นภาพของชนเผ่าดั้งเดิมที่มีถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ที่มีข้อกำหนดด้วยปัจจัยอื่นๆ เช่น เรื่องภูมิศาสตร์ การป้องกันภัย การหากินเพื่อดำรงชีพ เป็นต้น ดังนั้น หลังมีการสร้างพรมแดนรัฐชาติทำให้มีคนพื้นเมืองที่กระจายอยู่ในพื้นที่หนึ่งๆ ที่ได้รับสิทธิต่างๆ ที่มากกว่าอีกพื้นที่หนึ่ง ดังนั้น การจะนิยามว่า “ชนพื้นเมือง” โดยใช้หลักสากลดูจะเป็นการใช้อำนาจและความรู้ด้วยกันทั้งสิ้น

ชนพื้นเมืองกับการผลิตความรู้

แม้ว่าจำนวนของชนพื้นเมืองจะมีไม่มากหากเทียบกับประชากรโลก แต่ด้วย

สถานะที่ชนพื้นเมืองได้รับแตกต่างไปจากพลเมืองของรัฐ พวกเขา มักจะประสบปัญหาเรื่องทรัพยากรที่พวกเขาใช้เพื่อการดำรงชีพมานานนับทศวรรษ โดยเฉพาะที่ดินทำกินที่ลดจำนวนลง เนื่องจากกระแสของการพัฒนาจากภายนอก ขณะเดียวกันการติดต่อกับกลุ่มคนต่างๆ มากขึ้นทำให้อัตลักษณ์ของพวกเขามีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ซึ่งบางครั้งก็ยากที่จะชี้ชัดในอัตลักษณ์แห่งตัวตนของพวกเขา โดยเฉพาะในช่วงหลังจากที่กระแสโลกได้เริ่มมีความตื่นตัว ทำให้เกิดความตระหนักถึงสิทธิของชนพื้นเมืองพร้อมๆ กับที่รัฐบาลในประเทศต่างๆ ได้เริ่มให้ความสนใจกับนโยบายพหุวัฒนธรรม (Castillo, 2010)

เราจะเห็นว่าคำว่า “ชนพื้นเมือง” (Indigenous People) กลายเป็นความรู้ที่ถูกผลิตเพื่อหวังก่อให้เกิดผลเชิงปฏิบัติด้วยนโยบายต่างๆ และไม่ได้เป็นมรดกตกทอดทางทฤษฎีของนักวิชาการจากยุคล่าอาณานิคม หรือมีมาถึงงานวิชาการในปัจจุบันอย่างชัดเจน จากที่กล่าวมาผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นว่า ทั้งในแง่การปฏิบัติและทฤษฎีว่าด้วย “ชนพื้นเมือง” ได้มีการผลิตความรู้ขึ้นอีกชุดหนึ่งภายใต้เงื่อนไขของโครงสร้างและกาลเทศะที่ต่างออกไปจากของนักมานุษยวิทยารุ่นบุกเบิก ซึ่งเกิดขึ้นทั้งในโลกว่าด้วยแนวคิดเรื่อง “ชนพื้นเมือง” ที่มาจากกลุ่มเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิชนเผ่าขององค์กรระหว่างประเทศ ได้แสดงให้เห็นถึงการโต้ตอบต่อการผลิตความรู้จากศูนย์กลางอำนาจ ทั้งความรู้และนโยบายขององค์กรระหว่างประเทศอย่างยูเนสโก (UNESCO) องค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) และสหประชาชาติ (UN) เราจะเห็นว่าการใช้เรื่องของ “ชนพื้นเมือง” หรือ “สิทธิชนเผ่า” ที่มักจะทำให้เรื่องของ “สิทธิ” เป็นสิ่งตายตัว แต่ขณะเดียวกันก็ได้ละเลยต่อโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคมของชนพื้นเมืองที่ต่างๆ มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแตกต่างกัน รวมทั้งเงื่อนไขการดำรงอยู่ของพวกเขา ภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองของแต่ละรัฐชาติ จากที่ผู้เขียนได้กล่าวมาทั้งหมดนี้เพื่อต้องการชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างของกาลและเทศะของ “การผลิตความ

รู้” (Knowledge Production) อันมีองค์ประกอบหนึ่งอันสำคัญของจักรวรรดินิยม นอกเหนือจากโครงสร้างทางการเมืองและอำนาจทางทหาร (Chen, 2010) อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนไม่ได้ต้องการจะบอกว่าการผลิต “ความรู้สมัยใหม่” เป็นสิ่งที่ต้องมาจาก ตะวันตกเสมอไป บางครั้งความรู้ชุดนั้นๆ เกิดขึ้นในท้องถิ่นมาก่อนที่อาณานิคมจะ เข้ามา แต่หลังจากนั้นได้ถูกสร้างขึ้นใหม่อีกครั้งเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่ออำนาจของ อาณานิคมและหลังอาณานิคม (Nandy, 2009)

จากคำถามชนพื้นเมืองมีการอ้างอัตลักษณ์และ/หรือมีสร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นมาเพื่อตอบโต้ และเข้าร่วมกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างไร? ซึ่งคำถามดังกล่าวเกิดขึ้น มาเพราะในปัจจุบันการดำรงอยู่ของกลุ่มชนพื้นเมืองต่างๆ ขึ้นอยู่กับสังคมภายนอก มากกว่าในอดีตอีกครั้ง ภายใต้รัฐชาติต่างๆ ที่พวกเขาอยู่ในปัจจุบันแม้จะมีการยอมรับ สิทธิในการดำรงอยู่ของพวกเขามากขึ้นกว่าในอดีต แต่ชนพื้นเมืองส่วนใหญ่ต่างยังคง เป็นคนชายขอบของสังคม การที่ทั้งนักมานุษยวิทยาและกลุ่มผู้สนับสนุนเรื่องสิทธิของ ชนพื้นเมืองตั้งคำถามเรื่องสิทธิวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองต่างก็มีมุมมองที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า เราควรจะทบทวนในเรื่องนี้เพื่อเป็นความเข้าใจพื้นฐานต่อการสร้าง ความรู้และการนำความรู้นั้นปรับใช้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

บทสรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเราจะเห็นว่าช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมามานุษยวิทยา เรื่อง “ชนพื้นเมือง” ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่มีการกล่าวถึงทั้งในแง่ของทฤษฎี มานุษยวิทยาทางสังคมในเชิงนโยบายด้านอธิปไตยและสิทธิทางวัฒนธรรม รวมถึงในแง่ของขบวนการเคลื่อนไหวทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับนานาชาติ โดยเฉพาะเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับที่ดินทำกินและการดำรงวิถีชีวิต หากตีความความหมายชนพื้นเมืองนั้น เรื่องราวของพวกเขาควรเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่นมากกว่าที่จะเป็นกระแสโลก แต่มนทัศน์ “ชนพื้นเมือง” ที่ได้ถูกใช้มากกว่าสองทศวรรษนี้ ผู้เขียนเห็นว่าเป็นสิ่งทำลายของนัก

มานุษยวิทยาอย่างยิ่ง โรนัลด์ ไนเซน (Niezen, 2004) นักมานุษยวิทยาชาวแคนาดาเตือนเห็นว่า “Indigenous People” เป็นมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นเพื่อใช้จำแนกประชากรโลก (a global category of human population) ขึ้นมาใหม่กลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นประชากรโลกก็ไม่ใช่ เป็นประชากรของท้องถิ่นก็ไม่เชิง ไนเซนเห็นว่านักมานุษยวิทยาไม่ควรปฏิเสธที่จะเรียนรู้ในสิ่งนี้ เขายังเห็นว่าการศึกษา “ชนพื้นเมือง” ไม่ได้หมายความว่าต้องละทิ้งสนามวิจัยในพื้นที่ขนาดเล็กแบบเดิมที่นักมานุษยวิทยาคู่กันเคยกัน หากแต่กลับเป็นว่า “โลก” ต่างหากที่เล็กลงมาเป็นสนามวิจัยให้กับการศึกษาทางมานุษยวิทยา

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ. 2558. รายงานวิจัยเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ กรณีกลุ่มชาวกะเหรี่ยงหรือมานิ ในภาคใต้: จังหวัดพัทลุง ตรังและ สตูล. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ภาษาอังกฤษ

Asad, T. 1973. *Anthropology & the colonial encounter*. London: Ithaca Press.

“A Working Definition, by José Martínez Cobo.” 2011. *IWGIA*, <https://www.iwgia.org/en/news-alerts/archive/143-uncategorised/340-a-working-definition-by-jose-martinez-cobo>.

Balee, W. 2012. *Inside Culture*. CA: Left Coast Press.

Berger, N.D. ed. 2019. *The Indigenous World 2519*. Copenhagen: The International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA).

Béteille, André. 1993. *The Backward Classes in Contemporary India*. First Edition edition. Delhi: Oxford University Press.

Béteille, André. 1998. “The Idea of Indigenous People.” *Current Anthropology* 39(2): 187-201.

Bowen, J.T. 2000. “Should We Have a Universal Concept of ‘Indigenous

People' Rights?: Ethnicity and Essentialism in the Twenty First-Century.” *Anthropology Today* 16 (4): 12-16.

Castillo, R.H. 2010. “Indigeneity as a Field of Power: Multiculturalism and Indigenous Identities in Political Struggles.” In *The SAGE Handbook of Identities*, edited by Margaret Wetherell and Chandra Talpade Mohanty. London: SAGE.

Chen, Kuan-Hsing. 2010. *Asia as Method: Toward Deimperialization*. London: Duke University Press.

Cobo, J. M. 1986. Study on the Problem of Discrimination Against Indigenous Populations. *United Nation*, <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/publications/2014/09/martinez-cobo-study/>

Cohn, B. 1996. *Colonialism and Its Forms of Knowledge: the British in India*. New Jersey: Princeton University Press.

Errico, S. 2017. *The Rights of Indigenous Peoples in Asia: A Human rights-based Overview of National Legal and Policy Frameworks against the Backdrop of Country Strategies for Development and Poverty Reduction*. Geneva: International Labour Office

Graham, L. R. and Penny, H. G., edited. 2014. *Performing Indigeneity: Global Histories and Contemporary Experiences*. London: University of Nebraska Press.

- Kuper, A. 1988. *The invention of primitive society: Transformations of an illusion*. Florence, KY, US: Taylor & Frances/Routledge.
- Kuper, A. 2003. "The Return of the Native." *Current Anthropology* 44 (3): 389-402.
- Lukas, H. 2001. "Can "They" Save "Us", the Foragers? Indonesian and Thai Hunter-Gatherer Cultures Under Threat from Outside." Paper presented at the Asia-Europe Seminar on Ethnic Cultures Promotion, Chiang Mai, Thailand. September 18-20.
- Maranan, L, ed. 2015. *Indigenous Peoples and ASEAN Integration*. Chiang Mai: AIPP Printing Press.
- Nandy, Ashis. 2009. *The Intimate Enemy: Loss and Recovery of Self Under Colonialism*. 2nd edn. Delhi: Oxford University Press.
- Niezen, R. 2004. *A World beyond Difference: Cultural Identity in the Age of Globalization*. Malden MA: Blackwell.
- UN Declaration Rights of Indigenous People. 2007. "United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples." <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples.html>
- Venkateswar, S. and Hughes Emma, eds. 2011. *The Politics of Indigeneity: Dialogues and Reflections on Indigenous Activism*. London: Zed Books.

Wiessner, S. 2011. “The Cultural Rights of Indigenous People: Achievements and Continuing Challenges.” *European Journal of International Law* 22(1): 121-140.

World Bank. 2018. “Indigenous Peoples.” September 28. <https://www.worldbank.org/en/topic/indigenouspeoples>.